

Василь Онищенко

**ДОСВІД ДУХОВНО-ФІЛОСОФСЬКОЇ ЛІРИКИ
ГРИГОРІЯ ВАСЯНОВИЧА**

(Рецензія на книгу:

Васянович Г. Біблійні мотиви : поезія. – Львів, 2012. – 120 с.)

Українським читачам відомі збірки поезій Григорія Васяновича “З роси і води”, “Крила рівноваги”, “Нектар кохання”, “Байки”, “Вибрані поезії”. І, як справедливо зазначає професор Галина Сагач у передмові до “Вибраних поезій”, “Григорій Васянович у своїх поезіях звертається до морально-духовних, філософських, соціально-побутових, соціально-політичних проблем і тем, які тривожать його, змушують звертатися до алегорій і часто вражають точністю віддзеркалення реалій нашого буття” [1, с. 3–4]. Перелічені Г. Сагач проблеми мають істотну пізнавальну і навчально-виховну цілеспрямованість. Своєю чергою професор В. Рибалка у рубриці “Поезії українських психологів” журналу “Психолог” зазначає: “Поетичні твори Г. Васяновича сповнені життєвої мудрості, філософського осягнення життя, любові до людини, утвердження її честі й гідності, гармонії істини, добра і краси” [5, с. 3]. Щодо рецензованої збірки поезій Г. Васяновича “Біблійні мотиви”, то їх пізнавальна і морально-духовно-виховна значущість для освіти і виховання молоді є незаперечною, що й обґрунтовує публікацію цієї рецензії на сторінках науково-методичного журналу “Педагогіка і психологія професійної освіти”.

У новій збірці поезій Григорія Васяновича “Біблійні мотиви” зазначені вище проблеми актуалізуються у жанрі філософської, а точніше духовно-філософської лірики.

Літературознавчі проблеми філософської лірики, зокрема духовно-філософської, сьогодні активно досліджуються в українському літературознавстві. Наприклад, “Сад божественних пісень” Григорія Сковороди справедливо відносять до духовно-філософської лірики, яка творилася на основі християнських морально-духовних роздумах автора. Як наприклад, Пісня 1:

Блажен, о блажен, хто з перших пелен
Себе присвятив Христові,
День-ніч в Його мислить слові,
Взяв іго благес, ярмо взяв легкес,
До того звик, до цього навик –
Це жереб святий!

або Пісня 4:

Це час наближається! Це Син посилається!
Це літа прийшла кончина. Це Бог посилає Сина.
День приходить – Діва родить.
Веселіться, адже з нами Бог!

Відомо, що духовно-філософський досвід Сковороди істотно вплинув на розвиток нової української літератури. Його ідеї стали орієнтиром для наступних українських письменників у питаннях морально-духовної проблематики.

Сутність і значущість філософської лірики та її жанр у наш час ретельно досліджують літературознавці, стверджуючи: “Основу і суть філософської лірики становить всезагальне, родове, субстанційне, втілене в ліричному образі-переживанні, який, проте, “у заданому” для філософської лірики масштабі антропокосмічної світобудови набуває і нових своєрідних рис” [8, с. 14–15].

“Масштаб антропокосмічної світобудови” є прямо атрибутивним для багатьох віршів збірки “Біблійні мотиви” Григорія Васяновича:

Любов’ю Бога твориться Буття,
В любові світло розуму не згасне,
Вона розпалить вогнище чуття,
Промовить стиха: – Як життя прекрасне!

Універсально-загальний масштаб філософського мислення Г. Васяновича гармонійно узгоджується з конкретно-чуттєвим, метафоричним, символічно-творчим типом ліричного художнього мислення. Його вірші як виражають певні душевно-духовні почуття, так і несуть у собі важливі ідеї та думки, а також осмислені життєві спостереження. “Як простір немислимий без руху, так поезія немислима без думки... Яка то поезія, коли вона не мислить? Поезія – це прекрасна мудрість”. Так писав Василь Симоненко у своєму щоденнику [6, с. 81]. І саме з такою прекрасною мудрістю ми знайомимосся, читаючи Біблійні мотиви” Григорія Васяновича.

Упродовж довгої духовно-культурної історії людства філософія і поезія постійно взаємодіяли, взаємопроникали і взаємозбагачувалися. “Давно постало питання, – зазначав Ганс-Георг Гадамер, – яким чином мова як єдиний засіб поезії і мислення може охопити їх у всій їхній подібності та відмінності? Звичайно, в нашому повсякденному користуванні мовою ця спорідненість не така вже й наочна, поезія неначе й не контактує з думкою... Поезія і філософія існують незалежно від тієї мовної практики, яка існує в нашому буденному житті й науці. Однак їх близькість, здається, врешті-решт проявляється в крайностях, коли слово застигає або перехо-

дить у невимовне. Ці міркування і покликані розкрити цю близькість, яка дійсно існує, а отже, може бути доведена” [2]. І далі Г.-Г. Гадамер доходить важливого висновку: “Таким чином, і поетичне, і філософське мовлення мають одну спільну рису: вони не можуть бути “фальшивими”, бо немає зовнішнього щодо них стандарту, щодо якого їх можна було б оцінювати і якому вони можуть відповідати. Однак вони далеко не довільні. Вони є певним ризиком, бо можуть виявитися не гідними самих себе. В обох випадках це відбувається не в силу якоїсь невідповідності якимсь фактам, а тому, що їх слово раптом виявляється “порожнім”. З поезією це буває, коли у віршах замість істинного їх звучання ми раптом чуємо звучання інших віршів або ж риторику повсякдення. У випадку з філософією це відбувається, коли філософська мова повністю поринає в чисто формальну полеміку чи вироджується в безплідну софістику” [2].

Приємно усвідомлювати, що як у духовно-філософській ліриці Г. Васяновича, так і (до речі) в його філософсько-педагогічних творах відсутні щойно згадані негативи “порожності”.

І хоч, як стверджував М. Хайдеггер, “філософія і поезія стоять на протилежних вершинах, але говорять одне й те ж саме” [11, с. 154]. Для філософії і для поезії, зазначав О. Потебня, мова є засобом не виражати вже готову думку, а створювати її. Тобто у справжній філософській і поетичній творчості має місце не відображення сформованого уже світорозуміння і світобачення, а смислотворча діяльність, створення нового смислу і відповідно нового світорозуміння. На цій основі вирішуються герменевтичні проблеми, конституюючи тим самим соціальну та навчально-виховну значущість філософії та літератури, зокрема поезії. При цьому реалізується, стає дієвим ноологічний (душевно-духовний) принцип, сформульований у свій час І. Франком: “поет розширює зміст нашого внутрішнього Я, зворушуючи його до більшої або меншої глибини” [10, с. 67].

І справді, філософське пізнання спрямовується на осягнення буття світу видимого і невидимого, усвідомлення онтологічних засад і розуміння боголюдської сутності нашого земного і небесного життя. Отже, предметом філософського пізнання, зокрема філософсько-ліричного, у найзагальнішому вираженні є триада Бог–Людина–Світ. Звідси випливає смислотворчий задум “Біблійних мотивів” Григорія Васяновича, представлених трьома розділами: Розділ 1 – “З нами Бог”; Розділ 2 – “Промисел Божий у світі”; Розділ 3 – “Духовно-філософська наснага пізнання”.

Як здійснюється філософсько-ліричний творчий процес? Філософська поезія, за О. Потебнею, є перетворенням філософської думки (ідеї) через

конкретний образ, метафору, символ, її перевтілення в живу тканину словесно-художнього, поетично-естетичного образу. І тут ідея реалізується, маніфестується, трансформується в ідею художньо-естетичного вираження. Реалізується не в поняттях, не у філософському дискурсі, а в поетичному, емоційному, сердечно-духовному виявленні. Отже, явище філософської лірики – це не просто феномен “мислячої поезії”, а розгортання, як зазначає Г.-Г. Гадамер, думаючого слова.

Для філософської лірики, на думку Е. Соловей, характерна досить специфічна єдність образу–думки–переживання, образне вираження емоційно наснаженої думки – відчутної, пережитої. “Це поезія, заснована на глибокому ліризмі самого процесу мислення, пізнання, духовних пошуків. Читачеві відкриваються тут певні життєві істини в процесі їхнього поетичного народження, утвердження інтелектуальних і моральних цінностей відбувається безпосередньо, становить головний “ліричний сюжет” [7, с. 152].

Для духовно-філософської лірики Григорія Васяновича (кандидата філософських і доктора педагогічних наук) щойно наведені характеристики є цілком справедливими. Більше того, утвердження інтелектуальних, морально-духовних, морально-культурних цінностей є атрибутивними, душевно-духовно безпосередніми не лише в його філософській ліриці, а й у філософсько-педагогічних творах.

Після цього короткого з’ясування сутності філософської лірики до речним буде зупинитися на окремих розділах “Біблійних мотивів”.

Розділ 1. З нами Бог

У щирій сповіді ліричного героя (вірш “Сповідь”) кожний, хто прийшов до Бога, впізнає себе:

І серце трутизни розвіялось широм,
Усе промайнуло блюзнірськи-вороже,
До Тебе прийшов з непохитністю віри,
До Тебе прийшов, милий Боже!

Переживання–думка–образ реалізуються у своїй тріадній активності, а ми отримуємо особистісно-соборний імператив (вірш “Дух Святий”):

Прагну щастя і любові,
Сонця і тепла,
Щоб всі вірнії Христові
Не чинили зла.

Людині у пошуках Бога допомагає Господь Духом Своїм Святим (вірш “З мільйонів складених пальців”):

Усіх Ти осонцетвориш,
Словом розіб'єш смути,
Шлях рятівний узориш,
Щоби Тебе здобути!

Людина на Землі покликана до свободи і творчості, а тому поет закликає кожного:

Шануй свободу на краю страждань,
Але біль серця вимовити – годі.
Дух Господа очікує зростань:
Зростаєш ти у боротьбі й свободі.

(вірш “О, Вольносте”).

Людина покликана до творчої праці, до свободи, до життя вічного, а тому:

Збудися віді сну – премудрості шукай,
Іди назустріч їй, іди, не зволикай.
Бо Істина – Добро, Свобода і Любов,
Бо Істина – Життя, бо Істина – Сам Бог!

(вірш “Дух Божої весни”).

Розділ 2. Промисел Божий у світі

Християнське богослов'я вчить про Промисел Божий у світі, про Божу Домобудову в історії людства, а ми відповідно читаємо у вірші “Історія сиво-дивна”:

Боже, усе Ти бачиш,
Із височінь-гори,
Жезл проти князя світу
Людям своїм створи!

Багато віршів цього розділу є закликом до громадянської активності українців:

Розумний люде! Не терпи,
Свій гнів розлий скоріше,
Бо, коли дурні за кермом,
Куди вже воно гірше!

(вірш “Сьогодні, як і в давнину”).

І далі у вірші “Промисел Божий – світло”:

Пути порвім потворні
Зла, лицеміств, облуди.
Перед Лицем Господнім
Ми всі брати, ми – Люди!

Поет не проклинає цей грішний світ, а молиться за нього такими словами:

Боже, дай віри, сили,
Стійкості Єремії,
Грішних усіх помилуй
І укріпи в Надії!

(вірш “Щоб не розбилося серце”).

У молитві “Отче Наш” ми промовляємо “Нехай прийде Царство Твоє”, тобто ми молимося за Другий прихід Христа на Землю. Наш поет розділяє цю молитву і цю віру:

І прийде справді Царствіє Твоє,
З надміри радості люд праведний заплаче,
Блюзнірам скажем: “Був Господь і є!”
Побачить це і зрячий, і незрячий.

(вірш “Такий шалений вітер за вікном”)

Розділ 3. Духовно-філософська наснага пізнання

Цей розділ присвячений насназі, натхненню, творчості видатних мислителів, філософів Стародавнього і Нового часу, в яких ми можемо багато чому навчитися:

Гортай, Фалесе, перапегми,
Погоду сонячну даруй,
Святою, чистою водою
Нас окропи і порятуй.

(вірш “О, ти, Фінікіє безглузда”).

А чому ми можемо навчитися у Геракліта?

І сонце нам старе і нове
Щоденно світить, щоб зігрить,
Це Бог промінням знову й знову
До нас у сяєві летить.

(вірш “Плачуча вербо, Геракліте”).

Відомо, що отці Церкви високо оцінювали філософсько-богословські пошуки Істини–Блага–Краси давньогрецьких мудреців і філософів, а Г. Васянович так оцінює Піфагора:

Твоя душа повернулася до Бога,
Чистим катарсисом, елоєм чаш.
Бог не сприймає усього того,
Що математик назве яко фальш.

(вірш “Сине Мнесарха, мудрець Піфагоре”).

А видатного філософа Сократа Отці Церкви прямо відносили до “християн до Христа”:

У Сократа і Платона
Вузька дорога,
Та веде вона несхибно
До Святого Бога!

(вірш “Сине Всесвіту, Сократе”).

З іншими мудрецами і філософами читач має приємну нагоду познайомитися у поетичній збірці “Біблійні мотиви”. Хочеться відзначити лише чудовий вірш, присвячений великому нашому філософу Григорію Сковороді, “в особі якого вперше заявляє про себе вільна християнська філософія” [3, с. 56], про нього в радянські часи писали неправду.

У листі до Г. Ковалинського Сковорода так писав: “Многие спрашивают, что делает Сковорода? Я о Господе радуюсь, веселюсь о Боге Спасителе моем” [3, с. 69]. У вірші про Сковороду Г. Васянович говорить нам:

Любов душі єднає все,
Вона ж бо спокій принесе,
А в нім – і Божий сад песень.
Пізнаєш Істину тоді,
Відкриєш сенс своїй ході,
Бо з нею – мислі молоді.

(вірш “Легка хода, легка хода”).

Завершуючи наш короткий аналіз духовно-філософської лірики Григорія Васяновича, зазначимо, що українські поети у своїй творчості постійно зверталися до Біблії – невичерпної скарбниці боголюдської мудрості та правди. Як уже зазначалося вище, проповідником християнських морально-духовних заповідей і норм був Григорій Сковорода. Його поетична збірка “Сад божественних пісень” проросла із біблійних джерел. Перед кожною з тридцяти пісень Г. Сковорода поставив епіграф із Біблії.

Доречно буде навести кілька прикладів щодо біблійних сюжетів і мотивів у сучасній поезії. Видатна поетеса Ліна Костенко у книзі “Вибране” (1989) вмістила цикл “Давидові псалми”, де знаходимо таку пристрасну молитву до Бога:

Врятуй мою душу, Боже...

Прикрий мою душу,

Боже, щитом малим і великим!

Слід згадати також книгу “Покаянні псалми” Дмитра Павличка, в якій людина постає перед Богом зі словами гіркої спокути за відступництво від Божих заповідей, а сам поет молиться за Україну так:

Благослови, мій Боже, Україну,
З’єднай в одно всі київські церкви,

Завмерлу нашу мову оживи,
Козацьку славу підними із тліну.

Це уривок із сонета, написаного у 2004 році [4, с. 128].

Василь Стус, поет-шістдесятник, також звертався до біблійних мотивів у своїй поезії. Поет молиться до Бога в часи, коли йому було нестерпно важко [9, с. 194]:

Боже, не літості – лютості,
Боже, не ласки, а мсти,
дай розірвати нам пута ці,
ретязі ці рознести.

Збірка Григорія Васяновича “Біблійні мотиви” є гідним внеском у скарбницю християнсько-біблійних сюжетів у сучасній українській поезії. Сьогодні здійснюється християнське морально-духовне відродження України, впроваджується предмет “Християнська етика” в загальноосвітню школу, відновлюються християнські духовні цінності у нашому суспільстві. Як науково-педагогічні, так і художньо-поетичні твори наших сучасників мають сприяти духовному оздоровленню нації. Навчально-виховна значущість поетичної збірки “Біблійні мотиви” Григорія Васяновича для здійснення згаданих вище завдань є незаперечною.

1. *Васянович Г. П.* Вибрані поезії / *Григорій Петрович Васянович*. — Львів : Сполом, 2010. — 498 с.
2. *Гадамер Г-Г.* Поезія і філософія. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n2text/gadamer1>.
3. *Зеньковський В. В.* История русской философии. — Т. 1. — Ч. 1. — Л. : “ЭГО”, 1991. — 221 с.
4. *Павличко Д. В.* Сонети. Світовий сонет. — К. : Генеза, 2004. — 535 с.
5. *Рибалка В.* Григорій Васянович: мозаїка життя // *Психолог*. — 2011. — № 39 (471), жовтень. — С. 3–6.
6. *Симоненко В.* Окрайці думок / *В. Симоненко* // Півні на рушниках : Оповідання, щоденник / [упоряд. та автор вступ. ст. *М. Ільницький*]. — Львів : Камінь, 1992. — С. 81-88.
7. *Соловей Е. С.* Поезія пізнання: Філософська лірика в сучасній літературі / *Е. С. Соловей*. — К. : Дніпро, 1991. — 271 с.
8. *Соловей Е.* Українська філософська лірика / *Елеонора Соловей*. — К. : Юніверс, 1998. — 368 с.
9. *Стус В. С.* Дорога болю : Поезії / *В. С. Стус*. — К.: Рад. письменник, 1990. — 222 с.
10. *Франко І.* Із секретів поетичної творчості / *Іван Якович Франко*. — К. : Радянський письменник, 1969. — 191 с.
11. *Хайдеггер М.* Разговор на проселочной дороге : Сборник / *М. Хайдеггер*. — М. : Высш. шк., 1991. — 192 с.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2012